

6. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества.-3 изд., стер. – М.: Ком книга, 2006. – 350с.
7. Лютий Т.В. Культура масова і популярна: теорії та практики / Т.В. Лютий, О.А. Ярош; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України – К., 2007. – 124 с.
8. Мозговий М.П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні: Дис. ... канд. мистецтв. (17.00.01) / М.П. Мозговий; КНУКіМ. – К., 2007. – 175 с.
9. Музыкальный энциклопедический словарь / Глав. редактор Г.В. Келдыш. – М.: Советская энциклопедия, 1990, – 380 с.
10. Рева Ю.А. Творча особистість в умовах масової культури: авториф. дис... канд. культурології: 26.00.01 / КНУКіМ – К., 2008. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2013

Y. Drabchuk

POP CULTURE AND ITS EFFECT ON HUMAN CONSCIOUSNESS

The article examines the impact of popular culture on people's consciousness. Traced the stages of it's formation and development in society. We consider the phenomenon of mass culture by the two countries, Ukraine and the United States of America.

Key words: *mass culture, pop culture, showbiz, music culture, the culture of behavior, the system of education of young people, consciousness.*

УДК 130.2 + 124.4

А О Кірієнко

ПРОБЛЕМА ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ ІСТОРИЧНИМ ЧАСОМ – ЯК ОДНА З НАЙАКТУАЛЬНІШИХ ТЕМ СУЧАСНОСТІ

У статті доведено актуальність дослідження питання детермінації творчого процесу історичним часом, в контексті безпосереднього впливу історичних реалій на становлення та розвиток культури. Відмічається, що чим масштабніша область впливу на людське життя певного історичного явища, тим більший резонанс отримують історичні події в сфері мистецтва.

Ключові слова: *творчий процес, історичний час.*

Процес впливу історичних подій на всі сфери соціального життя, та зокрема на сферу творчу, є природнім і цілком очевидним. На сучасному етапі питання детермінації творчого процесу історичним часом викликає гарячу дослідницьку зацікавленість в різних сферах наукових знань. Насамперед, це пов'язано з тим фактом, що історичний час не тільки в певній мірі визначає якісні характеристики культурного контексту, обумовлюючи його форму і зміст, а й безпосередньо впливає на становлення і розвиток культури.

Давно усвідомлювана виняткова роль творчої особистості в історії людської культури в різних її областях (філософії, науці, мистецтві, релігії), призводить до необхідності розгляду цих двох основ - історичного часу і «творчого процесу» - не окремо одна від одної, а в їх взаємозв'язку.

Максимальну глибину і повноту свого змісту історичний час проявляє на соціальному рівні, як час людського буття, людської діяльності. На відміну від біологічного світу, у світі

соціальному, покоління не просто слідує один за одним, вони пов'язані між собою більш глибокими зв'язками: змістом своєї життєдіяльності. З буденної, рутинної роботи мільйонів і мільйонів людей, з незліченного сплетіння і перехрещування народжених в цьому повсякденні волі і прагнень окремих індивідів «створюється одна рівнодіюча - історична подія». З подій складається і сама історія, а їх зчеплення утворює тканину історичного часу. Структура подій, зміст, масштаби того, що відбувається визначають основні параметри та характеристики цього часу. Сучасна зацікавленість проблематикою творчого процесу обумовлена, з одного боку, ростом інноваційних компонентів в людській діяльності, розвитком науково-технічного прогресу та прагненням контролювати виховання та розвиток творчих особистостей. А з іншого, - бажанням пізнати творчу особистість шляхом виявлення аспектів творчої діяльності, як одного з її фундаментальних проявів.

Відображення через мистецький твір реалій історичного часу відбувається безпосередньо через творчий процес певної творчої особистості, життєдіяльність якої підпорядкована вимогам часу, що вносять певні корективи в становлення мистецького твору чи напрямку творчої діяльності.

Активність прояву мистецької діяльності напряму залежить від вимог історичного часу, масштабу соціально-історичних подій, а отже і творчий процес в будь якій мистецькій сфері так чи інакше, відбувається в конкретних соціально-історичних рамках. Але в будь-якому випадку активізація культурно-мистецького життя це завжди є реакція суспільства на конкретні соціально-історичні події, яка може розвиватись у двох напрямках – всупереч історичній реальності або підтримуючи її. Чим масштабніша область впливу на людське життя певного історичного явища, тим більший резонанс отримують історичні події в сфері мистецтва.

Як слушно зауважує з цього приводу М. Лаптева, «час не тільки фіксує тривалість, послідовність, швидкість, ритм, напрямок суспільних процесів, але і є реальним обмежувачем соціального буття, яке обумовлює його безперервність» [3, 191]. І ця безперервність (історичний час), яка переривається в кожному конкретному суб'єкті, є детермінантою долі, а значить і детермінантою творчого процесу.

Зауважимо, що все частіше - і серед вітчизняних, і серед зарубіжних дослідників лунають думки щодо впливу історичного часу на творчий процес, їх органічної взаємодії. У дослідженнях, присвячених різним аспектам світогляду, творчість все частіше розглядається в якості явища, що визначається в значній мірі світоглядною системою особистості (Л. Стеклова, К. Шуртаков). Російські та українські науковці досить докладно розглядають вплив суспільної свідомості на творчість (Ю. Андрєєв, М. Ашманіс, В. Баранов, Ф. Гіренок, В. Єлісеєв, Н. Французова, Л. Левчук).

З виникненням некласичної онтології, філософія все частіше наголошує на міждисциплінарності творчої проблематики. Все більш очевидними стають взаємозв'язки інших категорій гуманітарного поля знань з категорією творчості. Онтологія творчості цікавить як зарубіжних (В. Дільтей, А. Бергсон, Ж.-П. Сартр, А. Уайтхед, М. Бубер, Ж. Марітен, М. Бланшо, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер, Д. Міллер та ін..) так і російських та українських (В. Солов'єв, М. Бердяєв, Б. Вишеславцев, М. Бахтін, Г. Батищев, С. Гольдентрихт, Т. Григор'єва, Л. Левчук, О. Оніщенко та ін.) дослідників різних поколінь.

Вивченню історії питання та онтологічного підґрунтя темпорально визначеної людської креативності присвячено роботи В. Візгіна, П. Гайденко, М. Трубнікова та ін. Естетичний аспект часу, його специфіка як визначальний фактор творчого процесу розглядається в роботах М. Мамардашвілі, С. Аверінцева, В. Бичкова, М. Маньковської та ін.

Окремий пласт наукової літератури присвячено темі творчості та особистості, що представлена в працях М. Бердяєва, С. Франка, С. Левицького, Д. Богоявленської, М. Мамардашвілі, О. Лосєва, В. Налимова.

Проблеми співвідношення творчості і традиції розкриті в роботах У. Еко, І. Касавіна, Б. Кедрова, Б. Мейлаха та ін.

У сучасних наукових дослідженнях гострої актуальності набуває питання виникнення певних підсистем детермінації творчого процесу історичним часом: естетичної, онтологічної та віталістично-психологічної. Остання зокрема, що найбільш актуальна в контексті нашої статті, як слушно зауважує Л. Левчук, найяскравіше представлена в роботах французького філософа А. Бергсона та швейцарського культуролога К. Юнга, згідно з якою людина не тільки стає реальним центром філософського дослідження, а час тлумачиться як визначальний параметр індивідуального існування, а й що є найважливішим – саме мистецтво, художня творчість є справжньою реалізацією часу, осягненням сенсу та суті світу [4, 280].

Онтологічна підсистема детермінації творчого процесу історичним часом найбільш повно аргументована на основі аналізу естетичних аспектів історичного часу у працях німецького філософа М. Гайдеггера, згідно якого буття постає перед людиною як час відкритості життя до істини, а справжнє мистецтво та поезія є засобами втілення цієї відкритості. Незважаючи на те, що М. Гайдеггер майже зовсім не говорить про творчість, як про процес, сконцентрувавши дослідницьку увагу здебільшого на онтологічному статусі мистецького твору, варто відмітити унікальне значення останнього, що дозволяє вбачати у творчості справжній процес відкриття буття для себе, а за допомогою мистецького твору осягнути сутність власного призначення, виправляючи помилки, зроблені протягом історичного шляху нашої цивілізації.

Вагомого значення мистецьке визначення проблеми взаємодії історичного часу і творчого процесу спостерігаємо у творах видатних поетів та письменників ХХ ст., що дозволяє говорити про естетичну детермінацію творчого процесу історичним часом та важливе місце відповідного відношення у контексті сучасності (Х. Л. Борхес, Г. Гессе, Р. М. Рільке). Такий підхід дозволяє констатувати не тільки те, що історичний час є фактором творчого процесу, що суттєво впливає на якісні параметри культурного контексту, а й дозволяє впритул наблизитись до визначення сутності взаємодії двох категорій.

Розгляд історичної ретроспективи, що втілює уявлення про час філософів та мислителів минулого (Платон, Арістотель, Плотін, Августин, Н. Кузанський, І. Ньютон, І. Кант) та аналіз концепцій, що намагалися визначити співвідношення історичного часу та творчого процесу у ХХ ст. (А. Бергсон, К. Юнг, М. Гайдеггер, Н. Аббаньяно) дозволяє дати відповідь на питання: як реалізується людське буття у часі, крізь час та завдяки часу, визначити специфічні риси, форми та зміст творчого процесу у ту чи іншу історичну епоху.

В українській філософській та естетичній традиції проблематика історичного часу у співвідношенні з творчим процесом також має певну традицію вивчення, для якої характерно визначення часу як категорії соціально-історичного буття, що трансформується протягом суспільного розвитку людства та втілює відповідні типи практики. Такий підхід дозволяє не тільки констатувати важливість впливу соціального часу на людську культуру, а виявити специфіку темпоралізації культурно-історичних та мистецьких процесів (А. Лой, С. Курбатов, В. Панченко, М. Бровко, В. Єфіменко, Д. Кучерюк, В. Личковах, Ю. Петров, О. Шевченко, Р. Шульга, Л. Левчук та ін.).

Зазначимо, що плідний внесок в розробку питання детермінації зробили представники української філософської думки. Зокрема видатний український поет і філософ Г. Сковорода, проголошуючи необмежені можливості людського пізнання, силу людського розуму, самопізнання, стверджував, що від природи в людині закладені великі творчі можливості і потрібно тільки створювати умови для їх розвитку. Як запевняє наш сучасник Б. Новіков, «... для Сковороди свобода є запорукою й умовою здійснення вищих потенцій особистості та суспільства ... Не родовід, майнове багатство та чини, але “сродність” має визначати істинні виміри людини в суспільстві та суспільства в людині ... Надзвичайно цінним у

поглядах Г. Сковороди на сутність сродності як визначального чинника буття істинної людини є те, що він чітко усвідомлює соціальну, культурну зумовленість та детермінованість особистості [5].

Вагомий вклад у дослідженні питання творчості пов'язаний з філософськими міркуваннями Т. Шевченка. Зокрема, про погляди українського поета та етнографа на творчість можна судити з його полеміки з польським естетиком Каролем Лібельтом з приводу роботи останнього «Estetyka czyli umniectwo piekne», розгорнутої українським кобзарем на сторінках його щоденника. Т. Шевченко переконаний в об'єктивній залежності митця від природи, яка сама підлягає певним законам, про відповідність мистецьких творінь предмету зображення, реальній природі, реальному буттю. «Вічна красуня природа» розумілась ним як естетичне джерело мистецтва, і зраду цього джерела з боку людини-творця, найменший відступ від нього поет розглядав як зраду мистецького покликання, як моральну й естетичну потворність [6, 88].

На особливу увагу, серед наукових робіт сучасності, присвячених питанню взаємодії історичного часу і творчого процесу, заслуговує робота українського естетика С. Курбатова «Історичний час як детермінанта творчого процесу», де наголошується на тому, що історичний час детермінуючи творчий процес суттєво впливає на якісні параметри культурного контексту, обумовлюючи форми, зміст та його результат. «Універсальність естетичного підходу до реальності, його індиферентність до утилітарних параметрів буття дозволяє наблизитися до визначення сутності взаємодії історичного часу та творчого процесу» [1, 5]. Зазначимо, що автор розглядає історичний час як символічний контекст, у якому, і крізь який розгортається специфічно людське буття у світі, і пропонує наступну класифікацію історичних епох: «а) епохи зі статичним контекстом, коли дисгармонійність теперішнього співвідноситься з гармонією минулого, а онтологічна ситуація людини визначається “одвічним поверненням” до витоків; б) епохи з динамічним контекстом, коли поряд зі співвідношенням з минулим з'являється більш важливий рівень співвідношення з майбутнім, який активізує творчій імпульс, спонукає людину активно створювати реальний контекст власного існування; та в) позаконтекстуальні епохи, репрезентовані так званім “перехідним часом”, характерною рисою якого є відсутність темпоральних орієнтирів» [1, 16].

Підводячи підсумки своїм дослідженням український науковець зазначає, що рух історії чимось нагадує калейдоскоп, в якому знову і знову змінюється конфігурація візерунка людської культури. Саме цю динаміку культурного буття людства можна зафіксувати за допомогою таких фундаментальних філософських та естетичних понять як історичний час і творчий процес, понять, що втілюють в собі не випадковість, і навіть фатальність історичного руху.

Кожен культурний феномен є результатом творчого процесу, його конституванням в певному історичному просторі як гармонійного (адекватного) або дисгармонійного (неадекватного) елемента цього простору. Процес гармонізації буття здійснюється завдяки творчому процесу. Як в теологічній парадигмі творчий акт передує буттю світу і людини, творчий процес передує культурі, визначаючи стан останньої. Якщо розглядати історію як перманентний творчий процес, то саме в ньому і завдяки йому відбувається гармонізація буття. Ця гармонізація погоджує існування людини і людства з реальністю, в якій їх існування приречене протікати [2, 37–42].

Надзвичайну цінність в контексті порушеного питання, представляє для нас праця ще одного сучасного українського дослідника Б. Новікова «Творчість як спосіб здійснення гуманізму», в якому науковець говорить про процес трансформації людської діяльності у творчість, як явище загальноісторичне. Виходячи з положення про те, що творчість існувала завжди, теоретик доводить, що її суб'єктом виступає суспільство, як своєрідний агрегат

соціально-абстрактних індивідів. І ціна цієї творчості в даних умовах - це та маса соціальних і особистісних аномалій (страждань, нещастя, смертей і т. ін.), що вона іноді (а саме час від часу - у вигляді соціальних революцій) набуває значення маси критичної. Але передісторія, як уже давно доведено наукою, є необхідною сходинкою у формуванні цивілізації, стадією виникнення умов для існування універсальних громадських зв'язків між індивідами, яка здатна в реальності, при наявності реальних факторів (умов, методів, форм) забезпечити реальний гуманізм. Тільки він є формою адекватного звершення творчої особистості, так як є способом існування творчого суспільства [5].

На основі аналізу філософських та естетичних теорій часу у їх співвідношенні з творчим процесом, стає очевидним, що науковці сходяться на тому, що найпершим зовнішнім фактором в умовах якого перебуває творча особистість є реалії історичного часу, що безпосередньо знаходить відображення спершу у внутрішніх переживаннях митця, а згодом і в кінцевому творчому результаті. Адже, історичний час – це не тільки певний часовий відрізок історії, що має окреслені хронологічні межі, з особливим, притаманним тільки для нього розвитком політичних, соціальних і культурних подій, а й культурний код, що має своє відбиття у людських долях і впливає на їхню діяльність, зокрема творчу. Процес творчості завжди відбувається в конкретних соціально-історичних умовах, що безпосередньо на нього впливають, в тісному зв'язку з навколишнім світом, формами вже створеної культури, в розгалужену мережу яких завжди включений суб'єкт творчості. Отже, факт впливу історичного часу на формування творчого світогляду митця, а отже і на сам творчий процес є беззаперечним.

Однак, не дивлячись на те, що в області вивчення питання детермінації творчого процесу історичним часом ми спостерігаємо позитивну динаміку зацікавленості вчених і активне зростання наукової уваги до даної проблеми, все ж на даний момент спеціальних досліджень, що стосуються даної теми не достатньо. Подальше більш глибоке вивчення питання детермінації творчого процесу історичним часом дозволить відкрити нові горизонти в дослідженні сторінок світової культури, наблизитись до визначення сутності взаємодії двох категорій, дати відповіді на питання: як реалізується людське буття у часі, визначити специфічні риси, форм та зміст творчого процесу у ту чи іншу епоху.

Список використаної літератури:

1. Курбатов С. В. Історичний час як детермінанта творчого процесу / Сергій Володимирович Курбатов – К. : Інформ. системи, 2008. – 172 с.
2. Курбатов С. В. Час як чинник створення контексту історії / Курбатов С. В. // Збірка наукових праць. Науковий вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2001.– Вип. 34. – С. 37 – 42.
3. Лаптева М. П. Теория и методология истории: курс лекций / М. П. Лаптева. – Пермь : Перм. гос. ун-т., 2006. – 254 с.
4. Левчук Л. Специфіка творчого процесу в мистецтві / Л. Левчук // Естетика : Підручник. – К. : Вища шк., 1997. – 399 с.
5. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму / Борис Володимирович Новіков. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2005. – 332 с.
6. Шевченко Т. Г. Собрание сочинений в пяти томах / Т. Г. Шевченко [ред. М. Рыльского, Н. Ушакова] — Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1948-1949. - Т. 5. : Автобиография. Дневник. - 1949 - 337 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2013

A. A. Kiriienko

**THE PROBLEM OF DETERMINATION OF THE CREATIVE PROCESS BY
HISTORICAL TIME - AS ONE OF THE HOTTEST TOPICS OF OUR TIME.**

The article focuses on the question of determination creative process by historical time, as a direct component of the formation and development of a culture. Though the process of influence of historical events on all spheres of social life, and especially on the creative sphere, there is a natural and seemingly obvious problem of determination presently studied not enough.

The article provides a number of research studies that address the topic of organic interaction categories of «historical time» and the «creative process». It primarily works in which creativity is seen as a phenomenon that is determined by the system outlook personality, which, in turn, is influenced by the historical reality (L. Steklova, K. Shurtakov). Emphasized that many modern scientific research devoted to the topic of creative interdisciplinary perspective. Ontology creative interests as foreign (W. Dilthey, H. Bergson, J.-P. Sartre, A. Whitehead, M. Buber, J. Maritain, M. Blanchot, M. Heidegger, H.-G. Gadamer, D. Miller and others) and domestic (V. Soloviev, N. Berdyaev, B. Vysheslavtsev, M. Bakhtin, G. Batishchev, S. Goldentriht, T. Grigorieva et al.) researchers.

Separately, the article discusses the problems of the interaction of historical time and the creative process in Ukrainian philosophical and aesthetic tradition, which is characterized by determination of the time, as a category of social and historical existence, which is transformed during the social development of society and embodies the appropriate types of practices. Such an approach allows not only to establish the importance of the social impact of time on human culture, but also to determine the temporal specifics of cultural and historical processes. Particular attention is paid to the views on the problem of interaction between the two categories in the works of T. Shevchenko and G. Scovoroda.

Particular emphasis in this article is devoted to the scientific work of contemporary Ukrainian researcher S. Kurbatov «Historical time as a determinant of the creative process», which is an essential first step towards the realization of the question posed. Versatility aesthetic approach to reality, ukrainian scientist, his indifference to being utilitarian parameters you closer to defining the essence of the interaction of historical time and the creative process.

Summing up the results of his research, S. Kurbatov says that the movement of history something like kaleidoscope, which again and again, changing the configuration of the pattern of human culture. And this dynamic cultural life of mankind can be secured with such fundamental philosophical and aesthetic categories as «historical time» and «creative process», concepts that embody the non-randomness, and even fatality historical movement.

According to S. Kurbatov every cultural phenomenon is the result of the creative process in a particular historical space as harmonic (adequate) or disharmonic (inadequate) in this space. Harmonization process being carried out thanks to the creative process. As a theological paradigm creative act precedes the world and man, the creative process precedes culture, determine the state of the latter. If we consider history as a permanent creative process, it is in him and because of him being carried out harmonization.

Extraordinary value in the context of the question, is the scientific work of another modern Ukrainian scientist B. Novikov «Creativity as a method of humanism» in which the scientist talks about the process of transformation of human activity in creativity as general historical phenomenon.

Claiming position that creativity has always existed, scientist proves that its subject is the society as a kind of aggregate socio-abstract individuals. And the price of creativity in these conditions - it is the weight of social and personal anomalies, that's sometimes (namely, from time to time - in the form of social revolution) becomes important critical mass.

But prehistory, as has long been proven by science, is a necessary step in the formation of civilization stage of the conditions for the existence of universal social relationships between individuals, which can, in reality, when there are real factors (conditions, methods, forms) provide real humanism. Only it is a form of adequate fulfillment of the creative person, as there is a creative way of existence of society.

In the final section of the article author summarized the research identified ways to further possible solutions of the problem. Despite the fact that in the study of the question of determination the creative process by historical time we are seeing a positive trend the interest of scientists and active growth of scientific attention to the problem, special studies on this topic are practically no. Further more in-depth study this problem will open up new horizons in the study of world culture pages will help to understand the nature of interaction between the two categories, to identify the specific features of the form and content of the creative process.

Keywords: *creative process, historical time.*

УДК 008:002.2(477)

С.П. Ковальчук

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИГИ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.

Статтю присвячено деяким особливостям функціонування національної книги в культурі України кінця ХХ – початку ХХІ ст. Визначено тенденції розвитку книжкової справи та основні ознаки трансформації книги в українському суспільстві у зазначений період. Розкрито роль громадських організацій у розвитку національної книжкової справи України кінця ХХ – початку ХХІ ст. Охарактеризовано національну книгу як об'єкт науки та мистецтва.

Ключові слова: *книга, національна книга, культура, книжкова справа.*

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. – особливий період для національної книги, що з одного боку характеризується актуалізацією національних наукових досліджень, зверненням уваги науковців до книжкової спадщини, а з іншого – недооцінка ролі національної книги в розвитку української культури, у процесах державотворення призвела до зниження рівня духовності, культури окремої особи, до серйозних проблем у книговидаванні та книгорозповсюдженні. Вивчення особливостей та нових тенденцій функціонування книги в незалежній Україні сприяє накопиченню, систематизації значного обсягу наукової інформації про неї як головного носія культури суспільства в її різноманітних проявах. Ці знання є внеском до бази знань культурології та цілого ряду інших гуманітарних наук (історії, філософії, соціології, мистецтвознавства тощо).

Проблеми книги у вітчизняній культурі розглядали українські науковці: О. Афонін, І. Дзюба, Л. Дубровіна, Я. Запаско, Я. Ісаєвич, Т. Ківшар, Г. Ковальчук, В. Маркова, М. Сенченко, М. Тимошик, В. Теремко, Є. Франчук, Г. Швецова-Водка та ін.

Аналіз літератури свідчить про відсутність узагальнень щодо особливостей функціонування національної книги в сучасній культурі України. Подальше дослідження дає змогу глибше осмислити національну специфіку процесів у книжковій галузі, розкрити їх основні тенденції, закономірності розвитку й усвідомити значення книги у формуванні